

Захист дітей у межах гуманітарної діяльності: початковий набір навчальних матеріалів для персоналу першої лінії взаємодії

Роздавальний матеріал для учасників

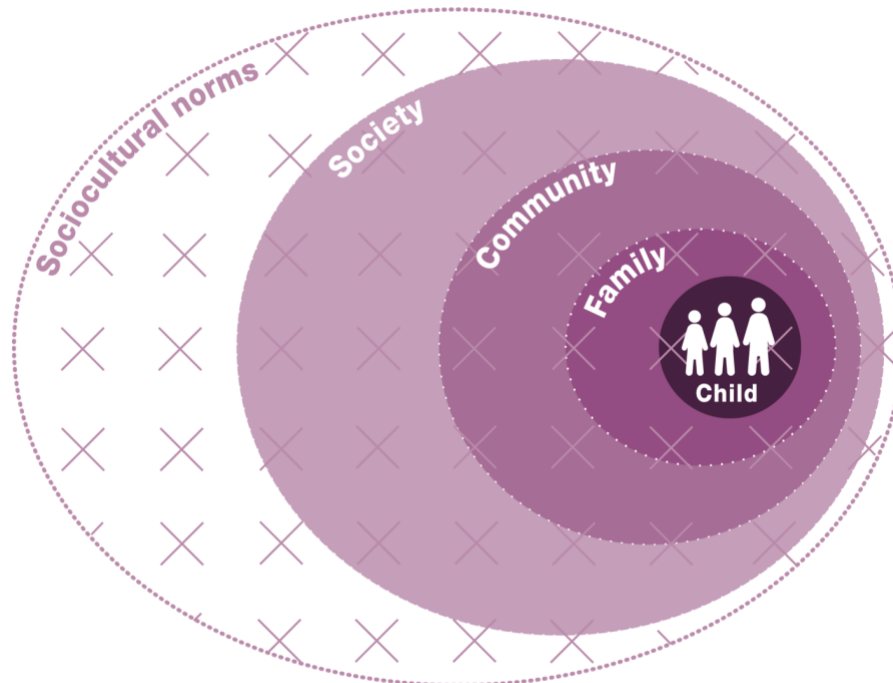
Цей роздавальний матеріал містить ключові тези з кожного заняття курсу й використовується як довідковий на підтримку навчального процесу й використання отриманих знань у вашій ролі. Більше інформації щодо захисту дітей у межах гуманітарної діяльності наводиться у мінімальних стандартах захисту дітей у межах гуманітарної діяльності (МСЗД).

Заняття 1. Дитина

- Поняття «дитина» й «діти» охоплюють усіх дітей і молодь віком від народження до 18 років відповідно до Конвенції ООН про права дитини.
- Розвиток дитини – це процес індивідуального росту й досягнення зрілості від народження до дорослішання. Це стосується фізичних, когнітивних, емоційних і соціальних змін, що відбуваються в усіх дітей і молоді з віком. (Подробиці наведені у розділі допоміжної інформації.)
- Переходячи від дитинства до отрочтва, вони проходять через різні етапи розвитку й досягають певних показників розвитку – здатностей, яких більшість дітей набувають у визначеному віці. Вікові групи можуть варіюватися залежно від контексту й культури, але найчастіше визнають такі етапи розвитку:
 - раннє дитинство: 0–6 років, що далі поділяється на вік немовля від 0 до 12 місяців, молодший дошкільний вік від 1 до 3 років та дошкільний вік від 4 до 6 років;
 - середній шкільний вік: від 7 до 12 років.
 - підлітковий період: від 13 до 17 років.
- Вивчати розвиток дитини важливо для того, щоб:
 - зрозуміти потреби дитини, її реакції й стратегії адаптації;
 - зрозуміти, як дитина переживає кризу;
 - підтримати опікунів щодо правильного відгуку на реакції дитини відповідно до її потреб розвитку;
 - зрозуміти базові потреби хлопчиків та дівчат.
- Розвиток і добробут дітей піддаються впливу багатьох факторів. Деякі з таких факторів пов'язані з внутрішніми особливостями дитини, а деякі мають зовнішній характер.

Зовнішні фактори утворюють світ дитини, який схожий на павутиння. Дитина знаходиться по центру, але відчуває все, що відбувається у будь-якій частині павутиння й відіграє активну роль у власному розвитку, залежно від її особистості й темпераменту. Коли ми говоримо про дитяче середовище, ми маємо на увазі соціальне павутиння дитини. Дитяче середовище/павутиння можна уявити у вигляді схеми, де по центру знаходиться дитина, й її оточують кілька кіл, що відповідають речам, які здатні впливати на її життя. Це називають соціально-екологічною моделлю, що є підходом, який допомагає ілюструвати взаємодію між внутрішніми й зовнішніми факторами. Так би мовити взаємодію між внутрішнім (психологічним) і зовнішнім (соціальним) світами дитини.

- Найближче до дитини коло представлене безпосередньо родиною, яка має найбільший вплив на психічний, когнітивний, емоційний і соціальний розвиток дитини.
- Наступне коло представлене розширеним складом родини й найближчими соціальними стосунками, а саме: членами родини, сусідами, культурними групами й іншими групами, що взаємодіють із дитиною.
- Далі йде громадське коло, до якого входять школа, громада, дитячий майданчик, дитячі соціальні служби й служби охорони здоров'я, а також інші громадські установи (як-от культурні групи, сусіди тощо).
- Суспільство охоплює ширший економічний, політичний, культурний і соціальний контекст, зокрема фінансове положення, конфлікти, бідність, а також юридичні й політичні фактори.

Four levels of the child protection socio-ecological model

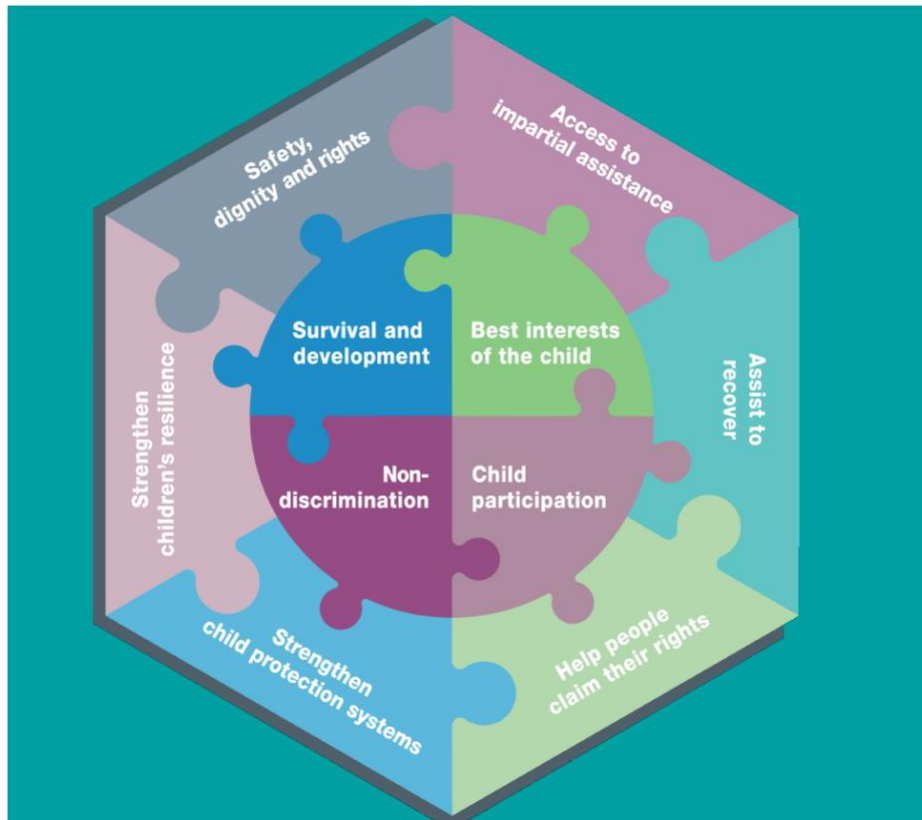
- Соціально-екологічна модель також ілюструє ризики й захисні фактори, що існують на всіх рівнях безпеки й добробуту дитини. Захисними є фактори в житті дитини, які сприяють її здоров'ю й позитивному розвитку. Ризики складаються з таких факторів у житті дитини, які втручаються у її розвиток і роблять її більш уразливою. Всі наші зусилля під час роботи з дітьми й молоддю мають бути спрямовані на зменшення факторів ризику й посилення захисних факторів. Дорослі, які мають позитивні стосунки з дітьми, є захисним фактором. Ризики й захисні фактори на різних етапах розвитку дитини відрізняються між собою й також можуть мінятися разом зі зміною контексту. Під час кризи більшість компонентів дитячого середовища зазнають негативного впливу.
- Універсальними захисними факторами є:
 - догляд на початку життя з боку щонайменше одного постійного й відповідального опікуна,
 - здатність сформувати й підтримувати значущі зв'язки із щонайменше однією особою протягом життя,
 - здатність регулювати емоції,
 - можливості щодо розвитку потенціалу вирішення задач, навчання й адаптації,
 - можливості щодо набуття послідовно зростаючих навичок і знань відповідно до культурних вимог,
 - доступ до ефективної формальної й неформальної освіти,
 - обумовлені віком можливості робити внесок у добробут родини й громади,
 - почуття самооцінки й власної ефективності,
 - здатність виділити або знайти смисл життя,
 - можливості для реалізації потенціалу, що зростає, стосовно дій та суджень в культурному контексті,
 - участь у культурних, ритуальних і громадських системах переконань, що ведуть до відчуття належності,
 - надія, віра й оптимізм.
- Універсальними факторами ризику є:
 - передчасне народження, вроджені аномалії, низька маса тіла за народження або вплив токсичного середовища у пре- або постнатальний період,
 - відсутність догляду з боку постійного й відповідального опікуна на початку життя,
 - відсутність можливостей щодо розвитку потенціалу вирішення задач, навчання й адаптації,
 - відсутність можливостей щодо набуття послідовно зростаючих навичок і знань відповідно до культурних вимог,
 - незадоволені базові потреби (як-от обмежений доступ до адекватного харчування, житла, чистої питної води, одягу за кліматом і медичної допомоги),
 - розділення родини, тимчасове або постійне, внаслідок смерті або нездатності продовжити догляд з боку одного або більше батьків або головних опікунів (наприклад, в результаті насильницького вилучення, ув'язнення, депортації, збройного конфлікту, надмірних злиднів або репресій, травми, фізичної або психічної хвороби),

- знаходження під впливом структурного, соціального або міжособового насильства (включно з расизмом, кастовою або етнічною дискримінацією й маргіналізацією, гендерною дискримінацією, насильством, що підтримується державою, насильством у громаді, родині або з боку інтимного партнера або фізичних, сексуальних або емоціональних зловживань),
 - відсутність доступу до ефективної формальної й неформальної освіти,
 - відсутність громадських зв'язків,
 - шкідливі соціальні або гендерні норми,
 - відсутність або невиконання правових та нормативних структур, що призначені для захисту дітей від зловживань, безпритульності, експлуатації й насильства,
 - переміщення, пов'язане з примусовою міграцією або втратою житла.
- Ступінь впливу негативних факторів є ключовим елементом, який необхідно приймати до уваги, визначаючи ризики й захисні фактори. Це пояснюється наявністю позитивного співвідношення між тяжкістю впливу (однієї події, що викликає травму, або багатьох негативних подій) та здатністю людини впоратися з ним або адаптуватися. Тяжкість впливу шкідливих результатів також може залежати від індивідуальних (або сукупних) факторів, як-от вік, стать, обмежені можливості й правовий статус (біженець, внутрішньо переміщена особа, мігрант або людина без громадянства).
 - Навчання тому, як впоратися з негативом, є важливою частиною здорового розвитку. При тому, що помірні, короткотривалі відповіді на стрес у організмі можуть сприяти зростанню, токсичний стрес є сильною, незмінною активацією системи керування стресом у організмі за відсутності захисної підтримки з боку дорослих. Без опіки дорослих, що створюють захисну зону для дітей, стрес, що не послаблюється, викликаний надмірною бідністю, безпритульністю, насильством або жорсткою материнською депресією, може послабити архітектуру мозку, що розвивається, й мати довготривалі наслідки з огляду на навчання, поведінку, а також фізичне і розумове здоров'я.

Заняття 2. Захист дітей у межах гуманітарної діяльності та його керівні принципи

- Гуманітарна криза може створюватися людьми, наприклад через конфлікт або громадські заворушення, може бути пов'язаною із стихійним лихом, як-от повінню або землетрусом, або з поєднанням обох причин. Організації, що надають захист дітям і проводять відповідні заходи, намагаються запобігти всім формам зловживань, безпритульності, експлуатації й насильства й реагувати на них у цих гуманітарних контекстах.
- Гуманітарні кризи можуть мати значний вплив у роки формування дитини, негативно відбиваючись на її виживанні, зростанні й розвитку, оскільки ведуть до порушення або пошкодження систем, призначених для збереження безпеки дітей (в їхніх домівках, школах та громадах). Хлопчики та дівчатка можуть бути розлучені з їхніми родинами, продані, примушені працювати або можуть використовуватися збройними силами та збройними групами, примусово утримуватися, стикатися з економічною експлуатацією, жити в умовах наближених до рабства й піддаватися фізичному та сексуальному насильству.

- Захист дитини в гуманітарній площині є професійним сектором, який керується цілою низкою міжнародних, регіональних, національних і організаційних конвенцій, зобов'язань та правових і політичних структур і принципів. Важливо нагадати такі:
 - Конвенція ООН про права дитини від 1989 року, яку ратифікувала найбільша кількість країн по всьому світі серед інших міжнародних договорів про права дитини. Вона встановлює для всіх держав всеосяжні рамки розробки механізмів, що дозволяють надавати необхідні послуги для холістичного розвитку дитини. КПД ООН визнає фундаментальні права дитини на захист від зловживань та експлуатації, включно зі шкідливою роботою (стаття 32).
 - Мінімальні стандарти захисту дітей у межах гуманітарної діяльності: в 2010 році члени глобальної робочої групи із захисту дітей погодили стандарти захисту дітей у гуманітарній площині. Ці мінімальні стандарти захисту дітей у межах гуманітарної діяльності (МСЗД) були остаточно закріплені у вересні 2012 року, а потім оновлені в 2019 році. Ці стандарти є загальною угодою стосовно того, якими мають бути адекватні якісні заходи із захисту дітей у гуманітарній площині.
- Принципи, наведені у МСЗД, є ключовими для повноцінного застосування й досягнення стандартів. Їх завжди слід використовувати й представляти поряд зі стандартами. Принципи 1–4 є ключовими принципами, що викладені в Конвенції про права дитини (КПД ООН), і застосовуються до всіх видів гуманітарної діяльності. Принципи 5–8 є принципами захисту зі Sphere Handbook 2018 року, переформульованими з урахуванням саме питань захисту дітей. Принципи 9–10 стосуються безпосередньо мінімальних стандартів захисту дітей у межах гуманітарної діяльності.

- *Принцип 1* – Виживання й розвиток. Гуманітарні організації повинні враховувати вплив як надзвичайної ситуації, так і реагування на неї на (а) реалізацію прав дитини на життя й (б) фізичний, психічний, емоційний та духовний розвиток дітей.
- *Принцип 2* – Відсутність дискримінації й інклюзивність. Не можна допускати дискримінації дітей на підставі гендеру, сексуальної орієнтації, віку, обмежених можливостей, громадянства, імміграційного статусу або з будь-яких інших причин. Причини й методи прямої або непрямої дискримінації й виключення необхідно завчасно виявляти й усувати. Гуманітарні робітники мають розуміти власні цінності, переконання й неусвідомлені упередження про дитинство й ролі дитини й родини.
- *Принцип 3* – Участь дитини. Гуманітарні робітники мають надавати дітям час і простір для значущої участі в усіх рішеннях, що стосуються дітей, включно з періодом підготовки до надзвичайної ситуації й реагуванням на неї.
- *Принцип 4* – Найкращі інтереси дитини. Діти мають право на першочергове оцінювання й врахування їхніх найкращих інтересів у будь-яких діях або рішеннях, що стосуються їх, у державній, так само як і в приватній сфері.
- *Принцип 5* – Посилення безпеки, гідності й прав людини й запобігання її піддаванню подальшим шкідливим діям. Гуманітарну допомогу слід надавати у такий спосіб, який зменшує ризики, з якими можуть зіткнутися люди, й дозволяє задовольняти їхні потреби з гідністю. Погане планування й реалізація можуть призвести до ненавмисних негативних

ризиків, як-от наймання, викрадення або розлучення із родиною.

- *Принцип 6* – Забезпечення доступу людини до неупередженої допомоги відповідно до потреб і без дискримінації. Гуманітарні організації виявляють перешкоди для доступу до допомоги й вживають заходів заради забезпечення її надання пропорційно до потреби й без дискримінації.
- *Принцип 7* – Допомога людині у відновленні від фізичних і психологічних наслідків загрози насильства й фактичного насильства, примусу або навмисних втрат. Цей принцип передбачає (а) вживання всіх розумних заходів для забезпечення того, щоб населення, що знаходиться під впливом, не піддавалось подальшому насильству, примусу або втратам і (б) підтримку власних зусиль дітей щодо поновлення їхньої безпеки, гідності й прав у межах їхніх громад.
- *Принцип 8* – Допомога людині у захисті її прав. Гуманітарні організації допомагають громадам, що знаходяться під впливом, захищати власні права через інформування й документальне оформлення, а також підтримують зусилля з посилення поваги до прав.
- *Принцип 9* – Посилення систем захисту дитини. Діти рідко піддаються дії тільки одного ризику захисту. Уразливість до одного ризику може зробити дитину більш уразливою й до інших ризиків. У гуманітарній площині люди, процеси, закон, заклади, можливості й поведінка, що у нормальних умовах спрямовані на захист дітей (системи захисту дитини), можуть слабшати або ставати неефективними. На фазі реагування може надаватися можливість побудови й посилення багатьох рівнів і частин систем захисту дитини.
- *Принцип 10* – Посилення стійкості дитини в межах гуманітарної діяльності. Однією з цілей гуманітарних організацій є укріплення власних сил дітей за рахунок вилучення або зменшення факторів ризику й посилення захисних факторів, що підтримують та сприяють стійкості. Участь є ключем до формування стійкості.

Заняття 3. Спілкування з дітьми й громадами

- Діти потребують і мають право на чітке й цікаве, орієнтоване на дитину (не на дорослого) спілкування. На різних етапах діти мають дуже різні потреби й інтереси й навчаються у різні способи.
- Важливо, щоб ми позиціонували себе не як експертів у справах громад, а як координаторів спільних зусиль із захисту їхніх дітей й були відкритими й готовими вчитися в громад, які насправді є експертами з власного життя. Виступаючи каталізатором або координатором, можна запустити спільний процес обговорення, прийняття рішень і узгоджених дій.
- Ефективні координатори є:

- учнями: сумлінними, відкритими для нових ідей, готовими до нових способів ведення справ, охочими розширювати власні знання через нову інформацію, такими, що не осуджують громаду, в якій вони працюють, тощо;
 - слухачами: уважними, захопленими, зацікавленими, терплячими, такими, що проявляють емпатію під час діалогу, а не читають нотації;
 - перемовниками: відкритими до напруги, готовими бачити інший бік справи, такими, що здатні розуміти й контролювати розподіл влади, вміють м'яко переконувати, не відчують дискомфорту, якщо не контролюють обговорення, й націлені на позитивний результат для всіх учасників з особливою увагою до віку, гендеру й інклюзивності;
 - спостерігачами: чутливими до невербальних підказок та мови тіла, такими що бачать міжособову динаміку з особливою увагою до віку, гендеру й інклюзивності.
- Щира спільна робота будується на повазі й довірливих відносинах. Є певні цінності, погляди й типи поведінки, що сприяють слушним спільним підходам. Проаналізуйте деякі поведінкові компетенції, що можуть допомагати ефективному залученню громади:
 - слухати членів громади поглиблено й зацікавлено, щоб зрозуміти їхні переживання, надії й страхи; допомагати направити обговорення на вирішення проблем групи без втручання особистих або організаційних упереджень, але пропонуючи певні думки;
 - працювати над формуванням довіри серед членів громади, а також із гуманітарними організаціями через терпіння й час, проведений разом; будівництво відносин є довготривалою інвестицією;
 - поважати розуміння ризиків для дітей серед членів місцевої громади, ресурсів, які вони мають та підтримки, якої вони потребують;
 - бути здатним розуміти, в умовах місцевої культури, розподіл влади відносно гендеру й віку, щоб створювати можливості для зміни шкідливих соціальних норм і простір, у якому будуть почути голоси маргіналізованих членів;
 - вміти адаптуватися до різних стилів залучення учасників;
 - мати навички з мобілізації громад, надання енергії окремим людям і проведення командної роботи навколо спільних цілей;
 - бути гнучкими й адаптуватися до нових ідей і способів роботи.

Заняття 4. Більш детально про стратегії ЗДГД і МСЗД

- Заходи із запобігання, головним чином, спрямовані на попередження нанесення шкоди дітям. Заходи з реагування спрямовані на потреби дітей, які вже зазнали шкоди. Обидва типи реагування доповнюють один одного під час розробки програм. Дії із запобігання можуть і мають вживатися під час етапів підготовки й реагування в межах гуманітарної діяльності. Деякі дії стосуються одночасно й запобігання, й реагування (як-от підтримка батьківських навичок). Запобігання зменшує або усуває фактори ризику; сприяє захисним факторам на індивідуальному рівні й на рівні родини, громади й суспільства; а також зменшує зловживання, безпритульність, експлуатацію й насильство.
- Соціально-екологічна модель допомагає виявити способи, в які різні фактори на пов'язаних між собою рівнях впливають на розвиток і добробут дитини:
 - діти активно приймають участь у захисті й створенні добробуту *самих себе* й своїх однолітків;
 - діти здебільшого виховуються у *родинах*, але іноді цей рівень містить інші тісні відносини;
 - родини існують у *громадах*;
 - громади формують більш широке *суспільство*.
- Соціально-екологічна модель надає конкретну структуру, що підтримує системне мислення під час розробки програм із захисту дітей. Соціально-екологічна модель розглядає всю ситуацію в цілому, щоб (а) виявити всі різноманітні елементи й фактори й (б) зрозуміти, як вони пов'язані й взаємодіють один з одним. Замість того, щоб розглядати окремі питання захисту або конкретні послуги самі по собі, системне мислення розглядає повний спектр проблем, з якими стикається дитина, їхні кореневі причини й рішення, можливі на всіх рівнях.
- МСЗД створюють основу всієї нашої роботи як сектора й допомагають складати якісні програми з відповідним ставленням до дітей, їхніх родин і громад.
- МСЗД охоплюють принципи, які ми вже розглядали в попередніх модулях, і згруповані за 4 базовими категоріями:
 - стандарти, що забезпечують якісне реагування в сфері захисту дітей;
 - стандарти, що стосуються ризиків захисту дітей;
 - стандарти розробки прийнятних стратегій захисту дітей;
 - стандарти роботи між секторами.

- Кожен стандарт описаний за типовою схемою:
 - вступ: загальна інформація за темою;
 - стандарт: одне речення про те, як це може захищати дітей у межах гуманітарної діяльності;
 - ключові дії: пропонувані дії щодо підготовки, запобігання й реагування, що допомагають дотримуватися цього стандарту;
 - вимірювання: показники, цілі й керівні вказівки щодо вимірювання прогресу у дотриманні стандарту;
 - керівні вказівки: пріоритетні питання, етичні міркування або пробіли в знаннях стосовно стандарту;
 - посилання: керівні документи й інструменти з виконання ключових дій;
 - значки: символи, якими позначаються важливі теми, як-от заміщення або запобігання.

Заняття 5. Моя роль і організація

- Багато людей відіграють певну роль у захисті дітей. Люди часто захищають дітей у природній спосіб, оскільки є, наприклад, їхніми батьками або сусідами, але вони також можуть вчиняти так, тому що захист дітей є їхньою роботою. Це нагадує нам про те, що, незважаючи на вибрану нами професію, яка передбачає захист дітей, ми маємо усвідомлювати, що велика кількість інших людей також відіграє природну й важливу роль у цій справі. Ми маємо працювати з усіма цими різними людьми/групами, щоб посилити нашу колективну спроможність убезпечити дітей.
- Є багато різних причин і мотивів вибрати професію, пов'язану із захистом дітей. Більшість з нас дотримується важливих цінностей, які мотивують нас працювати задля добробуту й захисту дітей, а не лише тому, що за таку роботу платять гроші. Однак як професіонали ми зв'язані певними професійними правилами, стандартами й правовими нормами, що регулюють роботу із захисту дітей у гуманітарній площині. Важливо те, що всі ми також несемо відповідальність за свої дії.
- Є багато конкуруючих людей і груп, перед якими робітники сфери захисту дітей мають звітувати. До них належать керівники, їхні організації, донори, громади, родини й самі діти. Як робітники сфери захисту дітей ми відповідаємо перед різними людьми у різний спосіб. Конкуруючі обов'язки іноді можуть суперечити один одному. Як бути з усіма цими суперечливими пріоритетами, залежить від контексту, але ми завжди маємо керуватися тим, що основну відповідальність ми несемо перед дітьми.

- Більшість організацій встановлює базові організаційні системи, як-от процедуру забезпечення дітей або звітності, щоб гарантувати безпеку дітей і нашу відповідальність. Щоб такі системи працювали ефективно, для робітників першої лінії взаємодії важливо знати про ті з них, які стосуються їхньої діяльності, коли їх застосовувати й як отримати до них доступ, включно з підтримкою щодо їхньої реалізації в конкретному контексті.
- Влада часто вважається «суперечливим за суттю» поняттям, тому не існує загально узгодженого визначення або теорії влади. Скоріше, є багато різних способів, у які розглядають та пояснюють владу й процеси розширення можливостей. У нашому уявленні можна виділити 4 різних типи влади. Влада над: цей тип спирається на силу, примус, домінування й контроль і мотивує, головним чином, через страх. Влада розділена: цей тип влади побудований на повазі, взаємопідтримці, розділенні повноважень, солідарності, впливі, розширенні можливостей і спільному прийнятті рішень. Влада надана: цей тип влади будується на унікальному потенціалі кожної людини формувати власне життя й світ. Влада всередині: цей тип влади передбачає, що людина має відчуття власних можливостей і власної цінності. Вона дозволяє людині визнавати її «владу надану» і «владу розділену» й вірити, що вона здатна міняти світ на краще.
- Разом із прямим доступом до товарів і послуг приходить додатковий ризик зловживань і експлуатації з боку деякого персоналу, який користується перевагами нерівномірного розподілу влади, пов'язаного з різними формами зловживань. Приймаючи до уваги таку реальність, важливо, щоб ми, як робітники, що надають допомогу, постійно нагадували собі про цей дисбаланс влади й виконували свій обов'язок турбуватися, помічаючи, коли хтось, здається, діє неправильно, й негайно вживаючи відповідних заходів. Ті люди, з якими ви працюєте (члени команди, громада й діти) приписують вам, як робітнику – жінці або чоловіку, – що надає допомогу, певний рівень влади або авторитету. Ви маєте навчитися розуміти це, а також бути обережним і не піддаватися впливу іншого наявного або спричиненого кризою розподілу влади й конфліктів.
- Піклуватися про самого себе дуже важливо для того, щоб мати змогу допомагати іншим.

Заняття 6. Рефлексивний аналіз практичної роботи

- Критичний самоаналіз є важливою частиною підходу будь-якого гуманітарного робітника до власної практичної роботи. Завдяки таким навичкам, як щоденні записи в журнал рефлексивного аналізу або тому подібне, робітники можуть ставити самі собі питання про те, що пішло не так або не так добре, як хотілося б, і чому. Питання «чому» є критичним аспектом самоаналізу. Такий підхід допомагає нам визначити, що нам слід змінити задля покращення нашої практичної роботи.
- Провести критичний рефлексивний аналіз значить зробити крок назад і подивитися, як іде виконання задачі й що, можливо, треба скоригувати. Все це пов'язане із

самоусвідомленням, проте самоусвідомлення є тільки частиною процесу. Справа також у використанні вивченого для покращення власної роботи й практики, включно з покращенням поведінки, ставлення й професійних відносин із колегами й громадами, з якими ми працюємо. В цьому сенсі мета аналізу полягає не в тому, щоб все зруйнувати і піддати різкій критиці, але в тому, щоб вчитися на власних помилках і зробити більш ефективний крок уперед.

Адаптовано за <https://communityledcp.org/toolkit/section-1-facilitation-tools/fac-5-developing-a-reflective-practice>

- Самоаналіз – це індивідуальне завдання, але ним також корисно займатися й у групах. Члени таких груп допомагають один одному глибше замислитися й виявити області, які можна змінювати спільними зусиллями.